

Kroniek

- september 2016
- jaargang 25 - nummer 61
- losse nummers € 5,50

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

*De joodse begraafplaats bij het Oranjekanaal
Tennis in Zuidoost-Drenthe: LTC Emmen
100 Jaar geleden
Joodse onderduikers
Open Monumentendag*

<i>Piet Naber</i>	Redactioneel	1
Artikelen		
<i>Klaas van Netten</i>	De joodse begraafplaats bij het Oranjekanaal	2
<i>Theo Postma</i>	Tennis in Zuidoost-Drenthe: een historisch perspectief via het verhaal van LTC Emmen	9
<i>Gerben Dijkstra</i>	Canon van de gemeente Emmen	16
<i>Marcel Bulte en</i>		
<i>Gerben Dijkstra</i>	'Elly' Joodse onderduikers in de gemeente Emmen	19
<i>Piet Naber</i>	100 Jaar geleden	22
Bijdragen		
<i>Redactie</i>	Reactie op de brief van 1866	28
<i>Piet Naber</i>	Uitreiking Buiskooltrofee	29
Bestuur		
<i>Henk Jeurink</i>	Open Monumentendag	31
<i>Bestuur</i>	Bestuursmededelingen en activiteiten	32

M.A. Bulte, Agaatdreef 30, 7827 AE Emmen, 0591-630030.

P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.

Gelieve kopij te zenden aan:

p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-685530,
P.Kraan@emmen.nl.

H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen,
0591-626728, henk.jeurink@ziggo.nl.

A.H.J. Reuvekamp, penningmeester, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen,
0591-633858, ton.reuvekamp@home.nl

M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.

H.J. Joling, De Klepel 458, 7811 KR Emmen, 0591-658384.

G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815 XG Emmen, 0591-647466.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra.

Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post of per e-mail op bij: H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@ziggo.nl

ISSN-nummer *Kroniek*: 1878-7894

Redactioneel

De Drentse vereniging 't Aol Volk reikt elk jaar de zogeheten H.T. Buiskooltrofee uit aan een persoon (of een groep personen) uit Zuidoost-Drenthe, die zich inzet voor het behoud van de Drentse cultuur of op dat gebied een bijzondere prestatie levert. Dit jaar viel die eer te beurt aan onze Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Het bestuur mocht de trofee op 29 juli jl. in ontvangst nemen. Een verslag daarvan in deze *Kroniek*.

In 1876 kwam in Emmen een zelfstandige joodse gemeente tot stand. Het aantal joodse inwoners was gegroeid en daardoor ontstond de behoefte aan een eigen begraafplaats. Die kwam aan het Oranjekanaal. Klaas van Netten heeft de geschiedenis van die begraafplaats en gegevens over de personen die daar begraven liggen in een artikel beschreven.

Van de hand van Theo Postma een verhaal over de geschiedenis en hoogtepunten in het bestaan van de Lawn Tennis Club Emmen. Deze werd in 1928 opgericht, een halve eeuw nadat de oudste club in ons land werd opgericht.

In dit tijdschrift is een bijdrage opgenomen over 'Elly' van Marcel Bulte en Gerben Dijkstra. Zij willen graag weten wie deze joodse vrouw was, die in 1941-1942 in Emmen verbleef. Ook vragen zij informatie over onderduikadressen van joden in de gemeente Emmen.

We starten in dit nummer met een nieuwe rubriek, getiteld '100 jaar geleden'. In oude kranten komt men vaak leuke berichten tegen, die getuigen van een heel andere tijd. Zo ook in de *Emmer Courant* van een eeuw terug. De redactie heeft een aantal berichten verzameld uit het derde kwartaal van 1916.

In de vorige *Kroniek* stond een artikel over Johann Heinrich Robben, die een brief schreef aan een belangrijke generaal. Daarbij werd het verzoek gedaan om meer informatie te krijgen over deze persoon. Naar aanleiding daarvan kwam één reactie binnen. Robben bleek namelijk ooit gesolliciteerd te hebben naar de functie van veldwachter. Daarover is meer te lezen.

Op 9 oktober 2016 verschijnt het boek *Canon van de gemeente Emmen*. Uitgever Gerben Dijkstra vertelt het een en ander over dit unieke boek.

We wijzen u ook nog op de informatie over de Open Monumentendag op 10 september a.s. en de overige mededelingen van het bestuur.

Heeft u zelf een artikel voor de *Kroniek* of een idee daarvoor, neem dan contact op met de redactie. Veel genoegen bij het lezen.

De joodse begraafplaats bij het Oranjekanaal

Aan het begin van de negentiende eeuw telde het eenvoudige zanddorp Emmen nog maar heel weinig joodse inwoners; eerst nadat omstreeks 1850 de turfwinning vanuit Zuidoost-Drenthe op gang kwam, nam ook het aantal mensen die de joodse godsdienst beleden toe. Aanvankelijk was men voor het bijwonen van godsdienstige samenkomsten aangewezen op Sleen, waar meer geloofsgenoten woonden. Officieel werden zij gerekend tot de joodse gemeente Coevorden.

De meeste joden waren kooplieden, handelsreizigers of wellicht beter gezegd marskramers die met hun koopwaar op de rug of op een hondenkar de omliggende dorpen afgingen om daar hun waren te slijten. Vaak was het een vorm van ruilhandel, veel geld was er toen niet in omloop. Ook Aäron Philippus Magnus uit Beilen vestigde zich met zijn gezin in 1861 in Emmen. Hij was een zoon van vleeshouwer Simon Magnus uit Smilde, die in 1850 met Sara van der Veen uit Borger was getrouwd. Zij kregen vier kinderen, onder wie de in 1855 te Beilen geboren Nathan Magnus. Vader Aäron zal in de eerste tijd mo-

gelijk in de regio als slachter zijn brood hebben verdiend; in 1886 opende hij in Emmen zijn slagerswinkel.

Ook andere joden vestigden zich in Emmen, onder wie de uit Dalen afkomstige Noach ten Brink, koopman, net als zijn vader Levij Noach. Hij opende aan de Grint (nu Wilhelminastraat) in 1874 een winkel in manufactures, maar ging ook met zijn lappen en stoffen 'de boer op'. Noach was met Vrouwge (Frouwke) de Hes getrouwd en in Dalen kregen zij vijf kinderen, onder wie dochter Jetje ten Brink (1864).

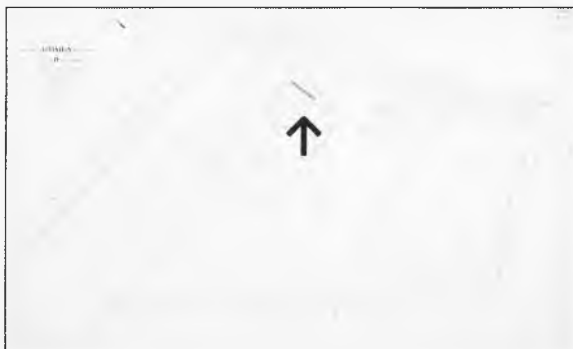
Ook uit andere - vooral Drentse dorpen - vestigden zich in die jaren steeds meer joden in Emmen en al met al liep het aantal joodse mannen op tot het vereiste aantal van minimaal tien om eigen samenkomsten te kunnen houden: dat scheelde al gauw uren reizen op de sabbat. Na verloop van tijd werd in 1876 de joodse gemeente van Emmen zelfstandig.

Een eigen gemeente, dat vroeg ook om een eigen begraafplaats. Volgens de joodse traditie moet dat een rustige plaats zijn, voldoende ellen (meters) gelegen buiten de bebouwing van het

*De ingang van de begraafplaats
te Westenesch*

De ligging van de begraafplaats tussen Westenesch en Noordbarge

Links: Op het perceel D4303 (zwart ingekleurd op een kadastrale kaart uit de tweede helft van de 19de eeuw; met een pijl aangegeven) is de joodse begraafplaats aangelegd.

Rechts: Op de topografische kaart uit het begin van de 20ste eeuw wordt de begraafplaats als 'Isr. Begr. Pl.' vermeld (zie pijl). Hij is op de 'Noord Barger Oude Kamp' gesitueerd.

De joodse begraafplaats aan het Oranjekanaal tussen Westenesch en Noordbarge zou volgens Adrie Drint en Henk M. Luning voor 1811 zijn aangelegd. Als reden daarvoor zij aan, dat sinds het tot stand komen van de gemeente Emmen in 1811 er nooit een aanvraag is binnengekomen om deze begraafplaats aan te leggen.¹ Daarnaast legden zij een verband tussen de joodse inwoners van Noordbarge in 1794: onder andere keuter en neringdoende Jonas Jacobs en keuter Michiel Nathan. In 1804 woonde Jonas Jacobs nog in Noordbarge, maar Michiel Nathan niet meer. In Emmen woonde in dat jaar Salomon de Jood. In Roswinkel woonden vanaf 1784 joodse handelaren (1784: 1), 1794 en 1804 (2).

De joodse begraafplaats heeft het kadastrale perceelnummer D4303. Dit hoge kadastrale nummer wijst erop, dat het perceel als begraafplaats ruim na 1832, het invoeringsjaar van het kadaster, in gebruik is genomen. Dat is vermoedelijk omstreeks 1876 geweest, toen de joodse gemeenschap brak met de kille van Sleen en een zelfstandige gemeente werd. Marcel Bulte schrijft in *Hun namen worden niet vergeten* dat de joodse begraafplaats vanaf 1885 in gebruik was.² Klaas van Netten, auteur van dit artikel, toont aan de begraafplaats al in 1879 in gebruik was.

dorp. Een joods graf mag niet worden geruimd, het dient eeuwig onaangetast te blijven.

Een geschikte plek werd tussen Noordbarge en Westenesch gevonden, niet ver ten westen

Grafstenen

Op grafstenen staan soms - in het Hebreeuws - afkortingen; op deze begraafplaats zijn dat de volgende:

- PN: staat op mannelijke graven en betekent: 'hier is bedekt.'
- LPK: volgens de kleine (jaar)telling.
- TMK: 'moge zijn rust eervol zijn'.
- TNSBH: 'moge zijn ziel gebundeld zijn in de bundel van de levenden'.³

Grafstenen voor Noach ten Brink en Vrouwje de Hes

Grafstenen
voor Aron
Magnus en
Sara van
der Veen

Grafpalen
voor Aron
Magnus
en Samuël
Magnus

van het vanaf de jaren vijftig van de 19de eeuw gegraven Oranjekanaal. Bulte schrijft dat vanaf ongeveer 1885 de begraafplaats in gebruik is genomen; toch werd al in 1879 Noach ten Brink daar ter aarde besteld. Zijn echtgenote Vrouwgje de Hes overleed in 1907 en ook voor haar was er een plaats op deze dodenakker.

Van hun kinderen overleden Aleida (1861-1868) en Aleida (1870-1871) in Dalen. Hun zoon Levie, geboren 1867 werd in 1942 in vernietigingskamp Auschwitz vermoord, evenals zijn broer Koos, geboren 1871. Hun dochter Jetje trouwde in 1884 met Nathan Magnus.

Ook de ouders van Nathan Magnus zijn op de begraafplaats 'achter het kanaal' begraven. Vader Aäron Philippus Magnus overleed in 1913; moeder Sara van der Veen was hem na 55 jaar huwelijk al in 1905 voorgesegaan.

Op de grafsteen van Aron Philippus staat in het Hebreeuws de hier vertaalde tekst: *PN / een man, God vrezend, / oprecht en rechtschapen in al zijn daden / en strevend naar vrede gedurende al zijn levensdagen. / Het is Aharon, zoon van Sjim'on. / Hij steeg op naar omhoog de dag van 24 Tammoez / en werd begraven donderdag 26 ervan van het jaar 673 LPK. / TMK. /*⁴

Zes kinderen uit het gezin van Aron Magnus en Sara van der Veen zijn elders begraven: Simeon (* 1851 - † Winterswijk, 1932; Salomon (* 1853 - † Beilen, 1855; Leentje (* 1857 - † Rotterdam, 1933; Gesiena (* 1860 - † Apeldoorn, 1916; Salomo (* 1863 - † Emmen, 1931) en Philippus (* 1865 - † Emmen, 1940).

Nathan Magnus en Jetje ten Brink

Nathan Magnus en Jetje ten Brink kregen samen acht kinderen, van wie er twee op zeer jonge leeftijd overleden. Dat waren: Aron Magnus (* Emmen, 02-04-1885 - † Emmen, 18-11-1885) en Samuël Magnus (* Emmen, 20-01-1906 - † 06-04-1906).

Volgens de joodse traditie was het niet nodig een grafsteen te plaatsen, wanneer een kind overleed, voordat hij bar mitswa of zij bat mitswa was; dat betekende zoveel als dat de jongen of het meisje verantwoordelijk is tegenover God om zich zelf aan alle geboden en verboden te houden die onder de Thora, de joodse wet, vallen.

Omdat Aron en Samuël die leeftijd nog lang niet hadden bereikt, was in dit geval volstaan met het plaatsen van een eenvoudige paal met de letters A.M. en S.M.⁵

De kinderen Aäron en Vrouwgje zijn in 1942 respectievelijk 1943 in de vernietigingskampen Auschwitz respectievelijk Sobibor vermoord. Zoon Koos Magnus (* Emmen, 1902 - † Emmen, 1923) was koopman van beroep. Evenals zijn broer Louis Magnus (* Emmen, 1893 - † Emmen, 1918) die kleermaker was, vond hij een rustplaats op de begraafplaats in Westensch. Helaas is de grafsteen van Louis gebroken. Vader Nathan Magnus en moeder Jetje ten Brink werden eveneens op deze begraafplaats ter ruste gelegd. Nathan in 1926, Jetje in 1941.

De - vertaalde - Hebreeuwse tekst op de grafsteen van Nathan Magnus vertelt over hem: *'Daarop ging Nathan naar zijn huis' / PN /*

Grafstenen
voor Koos
Magnus
en Louis
Magnus

Grafstenen
voor Nathan
Magnus en
Jette ten
Brink

een oprecht en rechtschapen man, hij had zijn Schepper lief/ en hij deed Zijn geboden:/ de heer Natan, zoon van de heer Aharon Magnus, echtgenoot van / mevrouw Jette ten Brink en de naam van zijn moeder / is Serle. Hij ging naar zijn eeuwigheid op de dag van 17 Adar / 686 LPK. / TNSBH.⁶

Onderaan staat: Z.A.R.I.V. Dat is een afkorting voor: Zijn As Ruste In Vrede (H.A.R.I.V. staat voor Haar As Ruste In Vrede).

Salomon Israël en Klaartje Overweg

Uiteraard werden ook andere geloofsgenoten op deze begraafplaats ter aarde besteld. Zo vinden we hier het graf van Klaartje Overweg (* Zwartsluis, 1822 - † Noordbargo, 1899), dochter van Nathan Israëls Overweg en Saartje Jakobs Wolf. Zij was in 1857 werkzaam als dienstmeid in Zweeloo. Zij trouwde daar in 1857 met de vier jaar jongere koopman Salomon Kats, die in 1867 in Zweeloo overleed en daar werd begraven.

Ruim een jaar later, in 1868, trouwde Klaartje opnieuw, nu in Emmen met de koopman Salomon Israël Kan (* Ruinerwold, 1826 - † Noordbargo, 1874). Salomon was een zoon van Israël Salomon Kan en Margje Jesajas van Praag. Hij woonde in Noordbargo en natuurlijk vestigde ook Klaartje zich na het huwelijk aldaar. Na het overlijden van Salomon in 1874 bleef zij daar wonen tot haar overlijden in 1899. Zowel Klaartje als Salomon werden in Westenesch begraven.

Op de steen voor Salomon Israël, overleden in 1874, zien we allereerst een schenkan en een kom, symbolen voor de rituele wassing, waarbij de leviet tot taak heeft water over de handen van de priester te gieten.

De vertaling van de Hebreeuwse tekst op zijn steen luidt: *Opgerichte steen van liefde. / PN / een rechtvaardige en rechtschapen man, / Sjelo-mo, zoon van Jisraël haLevi, / geboren zondag 20 Siwan / 586 LPK / en hij ging naar zijn eeuwigheid dinsdag / 9 Kislew 635 LPK. / TNSBH.⁷*

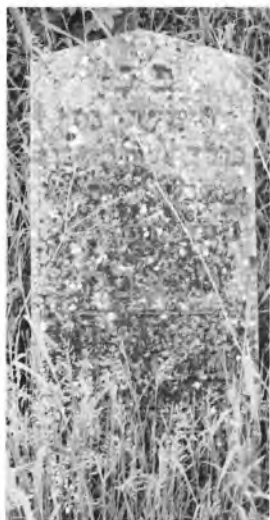
Johan Izaäk Overweg

Als zoon van Nathan Overweg (* Zwartsluis, 1856) en Sara Lievenboom (* Borne, 1866) wordt Johan Izaäk Overweg in 1896 te Emmen

Grafste-
nen voor
Salomon
Israël Kan
en Klaartje
Overweg

*Geheel links:
De grafsteen voor
Johan Izaäk Over-
weg is moeilijk
leesbaar.*

*Links: Grafsteen
voor Arend Bier-
man*

*Rechts: Grafsteen
voor David Kats
Geheel rechts:
Grafsteen voor
Rieka Halberstadt-
Jacobs*

geboren; hij wordt slechts negentien dagen oud en vindt zijn rustplaats op de begraafplaats bij het Oranje kanaal. Voor Johan Izaäk wordt, hoewel hij zeer jong overleed, toch een grafsteen opgericht; helaas is deze moeilijk leesbaar. Zijn beide ouders zijn uit hun woonplaats Assen weggevoerd en in 1942 in Auschwitz vermoord.

Arend Bierman

Arend Bierman (* Sleen, 1817 - † Emmen, 1890) was koopman in Emmen. Hij was een zoon van Abraham Arons Bierman en Saartje Samson en huwde in 1842 met de uit Duitsland afkomstige Jette Philip Stern (* 1818 of 1824); zij overleed in 1897 in Emmen. Waar zij werd begraven, is niet bekend. Arend overleed in 1890 en werd op de begraafplaats bij het Oranjekanaal begraven.

David Kats

Koopman David Kats (* Zweeloo, 1828 - † Emmen, 1904) was een zoon van Berend Kats en Roelfien Meijers van der Vecht. Hij trouwde met Wilmina Mozes van der Veen (* Beilen, 1832 - † Emmen, 1921); zij vestigden zich in Emmen. Wilmina overleed in 1921; David zeventien jaar eerder in 1904. Hij werd op de begraafplaats bij het Oranjekanaal begraven.

Rieka Jacobs

Rieka Jacobs (* Sleen, 1861 - † Valthe, 1915) was een dochter van koopman Heiman Jacobs en Roosje de Jong. Zij stond in de burgerlijke stand

als koopvrouw geregistreerd. Zij was in 1895 met de Amsterdamse koopman Louis Halberstadt gehuwd. Hij werd in 1942 in Auschwitz vermoord. Rieka overleed al eerder, in 1915 te Valthe, en vond haar laatste rustplaats op de begraafplaats bij het Oranjekanaal.

Anetta Davidson

Anetta Davidson (* Wildervank, 1892 - † Emmen, 1915) was een dochter van Izaäk Davidson en Fronica de Lange. Zij was van beroep onderwijzeres en overleed, 23 jaar oud, in 1915. Ook haar laatste rustplaats was op de begraafplaats bij het Oranjekanaal.

Hoewel vanaf 1915 een tweede Joodse begraafplaats in Emmen aanwezig is, namelijk achter de synagoge aan de Julianastraat, ingang Beatrixstraat, zijn het met name enkele leden van de familie Magnus die ook in later jaren een rustplaats vonden op de oude begraafplaats bij Westenesch, waar al andere gezinsleden lagen. Zoals op veel joodse begraafplaatsen stond ook op die in Westenesch een zogenaamd metaheerhuis (lijkenhuisje). Oorspronkelijk was het bestemd voor rituele handelingen kort na het overlijden; in latere tijd werd het ook gebruikt voor de opstelling van de lijkst en de herdenkingsrede.⁸ In 1961 werd het lijkenhuisje afgebroken.

Grafsteen voor Anetta Davidson

Overzicht van alle zeventien personen die op de begraafplaats aan het Oranjekanaal zijn begraven.

<i>naam</i>	<i>geboren</i>	<i>overleden</i>
Aäron Philippus Magnus	Smilde, 09-12-1827	Emmen, 30-07-1913
Sara van der Veen	Borger, 29-02-1824	Emmen, 22-02-1905
Noach ten Brink	Dalen, 25-12-1819	Emmen, 21-02-1879
Vrouwgje de Hes	Dalen, 01-01-1831	Emmen, 10-04-1907
Nathan Magnus	Beilen, 14-05-1855	Emmen, 03-03-1926
Jetje ten Brink	Dalen, 26-02-1864	Emmen, 01-04-1941
A(ron) Magnus	Emmen, 02-04-1885	Emmen, 18-11-1885
Koos Magnus	Emmen, 11-12-1902	Emmen, 25-06-1923
S(amuël) Magnus	Emmen, 20-01-1906	Emmen, 06-04-1906
Louis Magnus	Emmen, 08-09-1893	Emmen, 06-11-1918
Salomon Israël Kan	Ruinerwold, 25-06-1826	Emmen, 18-11-1874
Klaartje Overweg	Zwartsluis, 12-11-1822	Emmen, 26-12-1899
Johan Izaäk Overweg	Emmen, 16-01-1896	Emmen, 04-02-1896
David Kats	Zweeloo, 28-08-1828	Emmen, 21-03-1904
Arend Bierman	Sleen, 06-06-1817	Emmen, 19-10-1890
Rieka Jacobs	Sleen, 23-01-1861	Valthe, 29-01-1915
Anetta Davidson	Wildervank, 29-02-1892	Emmen, 04-04-1915

Een bijzonder feit speelt zich af tijdens de Tweede Wereldoorlog:

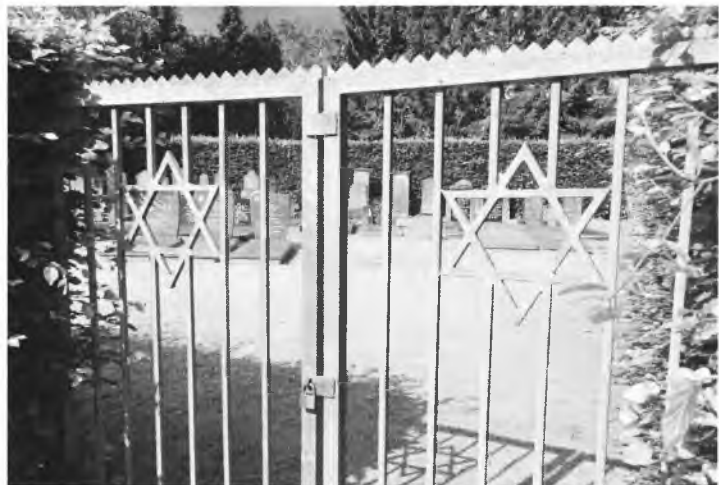
‘NIEUWS UIT EMMEN: SMAKELIJK ETEN!

Clandestien vleesch in ... Joodsch lijkenhuisje.

Werd eenige dagen geleden een koe van den landbouwer J. Uilders te Westenesch in de weide geslacht, in den nacht van Zaterdag op Zondag moest het een dier van den landbouwer H. Elling, eveneens woonachtig te Westenesch, ontgelden. De politie die onmiddellijk nadat men ontdekt had dat het beest verdwenen was een ijverig onderzoek instelde, kwam Zondagmiddag tot de ontdekking dat het beest in het bosch nabij het Jodenkerkhof geslacht was. De bloedsporen leidden naar het lijkenhuisje op het kerkhof, dat in een complete vleeschhal veranderd bleek te zijn. Daar men vermoedde dat de ‘slager(s)’ wel op zouden komen dagen, werden in de buurt van deze ongewone slagerij onmiddellijk posten uitgezet met het gevolg, dat in den nacht van Zondag op Maandag de clandestiene ‘slagers’ ingerekend konden worden. Het bleken te zijn de jood N. Bollegraaf en een zekere schipper Blok, beiden te Noord-Barge. Het vleesch werd in beslag genomen, terwijl de bedrivers van deze nachtelijke slachtpartij achter slot en grendel gezet zijn.’

(Uit: Drentsch Dagblad, 26 mei 1943)

De daders, Nathan Bollegraaf en Cornelis Blok, werden op transport gesteld naar de strafgevangenis in Scheveingen. Na enige tijd werden zij door de Duitse bezetter overgedragen voor berechting aan de rechtbank in Assen. Hier werden zij ‘wegens het vinden van een onbeheerd staande koe en het clandestien slachten daarvan’ veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee jaar. Bollegraaf zat zijn straf in Arnhem uit; Blok in Veenhuizen en Groningen. In december 1944 kwamen zij vrij. Nathan Bollegraaf dook vervolgens onder in zijn eigen woning en overleefde de oorlog. Na de bevrijding werkte Cornelis Blok bij Nathan Bollegraaf; later bij Adolf From, die een oudijzerhandel had.⁹

De joodse begraafplaats sedert 1915, achter de synagoge, ingang Beatrixstraat.

Foto's en afbeeldingen

De foto's zijn door auteur Klaas van Netten gemaakt. André Dekker stelde de kadastrale kaart voor publicatie beschikbaar (blz. 3lb); de topografische kaart is een fragment uit kaartblad 225 van de Historische Atlas Drenthe (Den Ilp 1990).

Noten

- 1 *Drint, Een eik, blz. 123-126.*
- 2 *Bulte, Hun namen, blz. 26*
- 3 *Drint, Een eik, blz. 192.*
- 4 *Ibidem.*
- 5 *Hoewel deze verklaring van beide grafpalen nergens vermeld wordt, interpreteer ik dit op grond van het gegeven dat alle in Emmen overleden leden van deze familie hier zijn begraven.*
- 6 *Drint, Een eik, blz. 192.*
- 7 *Ibidem.*
- 8 *Wikipedia.*
- 9 *Bulte, Hun namen, blz. 142-145.*
Zantingh, Westenesch, blz. 175-177.

Literatuur

Drint, Adrie en Henk J. Luning, Een eik van geweest ... De Joodse begraafplaatsen in de provincie Drenthe, Bedum 2015.
Bulte, Marcel, Hun namen worden niet vergeten. Struikelstenen voor de omgekomen Joden in de gemeente Emmen, Beilen 2014.
Zantingh, Sietze e.a., Westenesch door de eeuwen, Vereniging Dorpsbelangen Westenesch, 2003.

Verder zijn de websites www.delpher.nl (voor familie-berichten in de kranten) en www.alledrenten.nl (voor genealogische gegevens) geraadpleegd.

Tennis in Zuid-Oost Drenthe:

een historisch perspectief via het verhaal van LTC Emmen

In 1881 is in Nederland de oudste tennisclub te Haarlem opgericht. Emmen volgde een halve eeuw later met de oprichting van de club Lawn Tennis Club (LTC) Emmen in 1928.

Inleiding¹

Aanvankelijk waren tennisclubs vooral ontmoetingsplaatsen voor de elite, eerst alleen voor mannen, later ook vrouwen, nadat op Wimbledon vrouwen bij het wedstrijdtennis werden toegelaten. Dit artikel richt zich op het ontstaan en de verspreiding van tennis in met name de gemeente Emmen. Doel van het artikel is om de lezer enig inzicht te verschaffen in achtergrond en ontstaan van de tennisport in Zuidoost-Drenthe. De tennisclub LTC Emmen dient als toelichtend voorbeeld.^{2,3}

LTC is een vereniging van betalende leden met een bestuur gekozen uit en door de leden; naast de statuten, regelt een huishoudelijk reglement de dagelijkse gang van zaken. De begroting is een optelsom van sponsor- en advertentiegeden, contributies plus vrijwillige bijdragen.

Bij LTC is sprake van een commissiestructuur voor speciale taken, waarbij commissies vrijwilligers aantrekken om die taken uit te voeren. Zo is er sprake van een parkcommissie die zich richt op park- en banenonderhoud; een sponsorcommissie die zich richt op het aantrekken van sponsors; een technische commissie die zich bezighoudt met de indeling van spelers naar speelsterkte, die de training organiseert en geschikte trainers aanzoekt en de naar sterkte gebaseerde competitieteam samenstelt; voor de meer recreatief ingestelde leden organiseert de recreatiecommissie allerlei activiteiten; voor de jubilea werd telkens een jubileumcommissie ingesteld; er was een opleidingscommissie, vanwege het belang van nieuwe aanwas is er een

jeugdcommissie die jeugdactiviteiten organiseert en zich met jeugdcompetitie bezighoudt; ook is er een redactiecommissie voor de communicatie met de leden; tenslotte is er sprake van een barcommissie die zich richt op barexploitatie en -bediening in het clubhuis. Voorzitters van de respectievelijk commissies, soms ook aangeduid als commissaris, zitten als bestuurslid met specifieke deskundigheid in het bestuur, naast een onafhankelijke voorzitter, secretaris en penningmeester. Een regelmatig terugkerend punt in de loop der tijd is de invulling van de bestuursposten.

Tennis komen we in een vroege vorm al tegen bij de Egyptenaren, Grieken en Romeinen. Het is in de 11de eeuw ontwikkeld in Frankrijk, waar het werd gespeeld met een met haar gevulde bal. Men noemde deze variant toen Jeu de Paume. De bal werd aanvankelijk met de blote handpalm geslagen, daarna kwam de handschoen, vervolgens een slag-hout, dat rond 1500 veranderde in een essenhouten racket. De bespanning bestond aanvankelijk uit schapendarmen en later uit kattendarmen. Daarna werd het racket van metaal of aluminium gemaakt; nog veel later, in de moderne tijd, werd het racket in zijn geheel van kunststof vervaardigd en wel een mengvorm van diverse materialen.

De oorsprong van de naam 'Tennis' is niet echt duidelijk; volgens sommigen komt het van de oude Egyptische stad 'Tinnis', waar het linnen werd gemaakt dat werd gebruikt om de ballen mee op te vullen. Anderen beweren dat het komt van het

Franse woord 'Tenez' dat betekent 'daar komt hij' of 'houd hem', als waarschuwing om de bal niet tegen het hoofd te krijgen. Waren het aanvankelijk monniken die het spel beoefenden binnen de muren van een klooster, later werd het meer een sport van de gegoede burgerij en adel die het spel in speciaal daartoe ingerichte ruimten beoefenden. Rond 1600 populariseerde het spel tot volkssport en was het Jeu de Paume in Frankrijk uitgegroeid tot een waar nationaal tijdverdrijf. Het ontwikkelde zich in Engeland, Nederland, Frankrijk en Italië in verschillende varianten en werd op speciaal aangelegde banen, zowel buiten als binnen gespeeld in steden, universiteiten en kastelen (Jeu de court paume). De stad Parijs telde omstreeks 1600 ongeveer zo'n 250 binnenbanen. Met de komst van het theaterleven na 1600 begon het Jeu de paume op de achtergrond te raken, de baaneigenaren vonden het financieel aantrekkelijker om de banen als theaters te verhuren. Er werd veel gegokt bij het spel; denk aan vijftien stuivers per gewonnen punt; hieruit kan de merkwaardige puntentelling worden verklaard.⁴ Het woord 'wedstrijd' is afgeleid van 'strijd om de wedde'! De Britse majoor Walter Wingfield ontwierp in 1873 het basisidee voor het huidige tennis, gespeeld op een ommuurde grasbaan. De uitvinding van rubber maakte het gebruik van rubberen met lucht gevulde stuiterballen mogelijk. In Holland ontwikkelde tennis zich als een vorm van kaatsspel, met houten rackets in diverse varianten.

Het verhaal van LTC Emmen van ambtenaar en dokter, tot import tot ondernemer!

Op 1 mei 1928 is de Lawn Tennis Club Emmen

Oprichting van de Lawn Tennis Club Emmen in 1928 (Collectie Sis Hoek-Beugeling)

(LTC) opgericht met als doel het doen beoefenen en bevorderen van de tennissport te Emmen, voornamelijk voor 29 jaar en 11 maanden op initiatief van mr. Lind, advocaat en procureur te Emmen. De oprichtingsvergadering vond plaats in hotel Meyer⁵ te Emmen in aanwezigheid van zeventien geïnteresseerde personen uit de Emmer elite. Het startkapitaal voor de club kwam tot stand door middel van uitgifte van renteloze aandelen bij de zogenaamde Club van f. 25,--. De eerste omrasterde betonnen baan bij de Valtherzandweg te Emmermeer werd aangelegd voor f. 882,50 en in 1928 met tentje in gebruik genomen, nadat tevergeefs werd geprobeerd hiertoe grond te verkrijgen aan de Boslaan achter de marechausseekazerne in de Emmerdennen. Deze baan met scherpe aflopende rand werd omzoomd met heide en de vereniging groeide daaruit tot 33 leden.

Bij het tienjarig bestaan werd overgegaan tot de aanschaf van een bank met leuning.

In 1935 is te Emmen de N.V. tot Exploitatie van een Sportpark in Oprichting aan de Kerkhoflaan van start gegaan. Deze onderneming, opgericht door onder meer de heren R. Zegering Hadders (wethouder te Emmen) en Blauw (architect), had de beschikking over ca. 3 ha grond, overgenomen van de familie Hadders, hetgeen door uitgifte van aandelen en obligaties werd bekostigd. Deze grond lag nabij de Kerkhoflaan, ten oosten van de spoorlijn. De N.V. beoogde voor Emmen e.o. sportvel-

*Tekening uit 1935 van de sportvelden
aan de Kerkhoflaan.*

den aan te leggen in combinatie met een turnhal. De sportvelden bestonden uit twee voetbalvelden, met om het door de KNVB erkende veld een sintel-atletiekbaan annex concoursbaan. Ook werd voorzien in een oefenveld voor voetbal en handbal, een kantine, parkeerterrein en een cementen tennisbaan, uitbreidbaar naar twee.

Dit park kon tevens worden ingezet als een tentoonstellingsterrein voor onder meer de Oranjevereniging. In de zomer van 1936 vond de ceremoniële openingshandeling plaats met een toespraak van R. Zegering Hadders. Er was 'eerewijn' en veel gezelligheid, in weerwil van enige lokale tegenwerking. De turnhal was ook bruikbaar voor omliggende lagere scholen. Uit een artikel in de krant blijkt dat er drie clubs gebruik maakten van de tennisbanen en het niet met elkaar eens waren. In april 1936 ging LTC over tot huur van de tennisfaciliteiten van de N.V., de club verhuisde toen naar het sportpark; de huur van de baan bedroeg f. 150,-- per jaar.

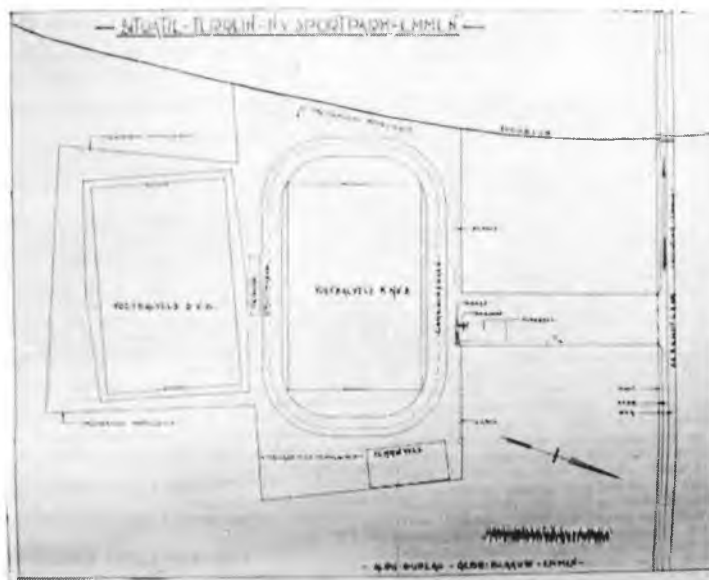
Ondanks ballotage groeide de belangstelling voor tennis. Nieuwe leden kwamen er dus niet zomaar bij. Er kwam als reactie hierop een zogeheten 'mid-denstandclub', die de tweede baan huurde en wel voor een bedrag van f. 250,-- per jaar.

In 1938 werd het tienjarig bestaan met feest in hotel Grimme en onderlinge wedstrijden gevierd. Ook werd besloten kinderen tot de club toe te laten. Beklede ballen werden opgepompt.

In 1942 trad de oprichter, mr. Lind, af als voorzitter van LTC. Gedurende de oorlogsjaren werden tennisschoenen en ballen gerantsoeneerd; een nieuw lid moest ter introductie minstens vier ballen inbrengen. Na wat terugvallende belangstelling tijdens de oorlogsjaren vond in 1946 weer de eerste bestuursvergadering plaats.

In 1953 werd het 25-jarig jubileum met de ingebruikname van drie arodabanen aan de Boermarkeweg opgesierd en werd een clubhuis geopend⁶; tevens werd een gravelbaan aangelegd. De laatste drie gravelbanen werden door Oranjewoud eind jaren '70 aangelegd.

Een foto van de tennisbaan eind jaren '50 met het centre-court en de wedstrijd-ruimte. (Foto: Wouter van Heusden)

Het ballotagesysteem werd tevens versimpeld.⁷ Eén van de banen werd ook wel door lokale jeugd voor speedway races gebruikt. Na 1954 nam het ledental gestaag toe. Ook kwam er in juni van dat jaar een koninklijke goedkeuring op de statuten. Begin jaren '60 werd er een interlandtoernooi tus-

sen Duitsland en Nederland gespeeld. Het ledental schommelde een aantal jaren omstreeks de 100; in die tijd ontstond meer aandacht voor de jeugd en werd aan competitie en toernooien meegedaan. Waren het aanvankelijk ambtenaren en mensen, werkzaam in de gezondheidszorg, die initiatieven namen tot tennis. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen vooral de mensen die managementposities in het bedrijfsleven innamen en buiten Emmen werkzaam waren, zoals bij de AKU, Philips en Honneywell, naar voren.⁸ Ook werd tennis door diverse bedrijven door middel van sponsoring ondersteund om Emmen aantrekkelijk te maken voor hun werknemers. Om dezelfde reden werden lokale scholen, culturele activiteiten en gezondheidszorg ondersteund, mede ook voor het aantrekken van benodigd deskundig nieuw personeel voor ziekenhuis,

Viering van het 10-jarig bestaan van LTC Emmen in 1938. (Collectie Sis Hoek-Beugeling)

scholen en gemeentehuis.^{9,10} Recentelijk waren het met name lokale ondernemers die initiatieven namen. In 1979, vlak na het 50-jarig jubileum, werd het clubhuis gerenoveerd en met kleedkamers, doucheruimten en toiletten uitgebreid en werden lichtmasten geplaatst. Inmiddels had men om in de wintermaanden te kunnen doortraining voor de wedstrijdtennissers een tennishal te Oosterhesselen laten plaatsen; ook werd daarin voorzien door de Zuid-Oosthal (Giraf) die was verzezen als onderdeel van een hotelcomplex op het voormalige sportpark aan de Kerkhoflaan. In 2005 werd vanuit LTC een stichting opgezet, die tijdens de wintermaanden een

Tennisverenigingen en tennisbanen in de gemeente Emmen¹¹

Plaats	Naam vereniging	Aantal leden	Opgericht in	Banen	Doelgroep	Eigenaar grond
Emmen	LTC Emmen	450	1928	9 gravelbanen plus oefenveld en oefenmuur	inwoners van Emmen	aanvankelijk de gemeente Emmen (met erfpacht); later de club
	TC Barger	600	1981, met 73 aanwezigen bij oprichtings- vergadering	aanvankelijk 4 all weather banen; daarna 7 smashcourt- en 2 gravelbanen plus oefenveld	inwoners wijken Barger en Rietlanden	Gemeente; de opstallen zijn van de club
Nieuw-Amsterdam/ Veenoord	LTV Vesna			4 gravelbanen	inwoners dorpen	
Klazienaveen	TC Rackem			2 smashcourt-; 2 gravelbanen	inwoners dorp	
Nieuw-Weerdinge	TC Nitec		1976	Hardcourt- plus gravelbanen	inwoners dorp	
Schoonebeek			1950	2 tennisbanen in de centrum de Boô	aanvankelijk NAM- werknemers	NAM
Erica	TV Heideslag	130	1979	5 gravelbanen	inwoners dorp van 6-100	gemeente/ erfpacht
Emmer- Compascuum	Lawn Tennisclub Compas	100	1939	3 gravelbanen	inwoners dorp	
Barger- Compascuum	TC Mix				inwoners dorp	

blaashal exploiteerde, welke jaarlijks over een deel van het tenniscomplex van LTC verrees; deze hallen hadden een regionale functie. Conditietraining werd in de Emmerdennen gegeven. In de winter was training binnen verplicht om voor het lidmaatschap van de club in aanmerking te komen. Nadat in 1985 bleek dat de dertig jaar om waren en de club nog steeds floreerde, werd in de statuten opgenomen dat de club voor onbepaalde tijd zou blijven voortbestaan.

In de jaren '70 en '80 fluctueerde het ledenbestand om de 500 met een maximum van zo'n 900 leden op negen gravelbanen¹²; begin jaren '80 was er zelfs een wachtlijst; dit stimuleerde sommigen om een tweede tennisclub in Emmen op te richten met de naam TC Barger, die later in ledental en wedstrijdsucces LTC Emmen zou gaan overvleugelen.

De jaren '90 kenmerkten zich door stabilisatie van het ledenbestand; ook de leden, die eenmaal waren begonnen met tennissen, bleven en daardoor ontstond een zekere mate van vergrijzing. Verjonging en aandacht voor jeugd werd nu noodzakelijk om vanuit de eigen kweek talent voor wedstrijdtennis op te leiden, daar waar jongeren in het begin op het tennispark amper werden getolereerd. Er werd sinds de jaren '60 zelfs een jeugdbestuur ingesteld.

In de tweede helft van de 20ste eeuw kwam de popularisering van de tennissport in Zuidoost-Drenthe tot uiting in de oprichting van tennisclubs in verschillende buitendorpen, die deel uitmaken van de gemeente Emmen (zie bovenstaande tabel). Hieronder worden op basis van archiefonderzoek enkele hoogtepunten van LTC Emmen genoemd.

Hoogtepunten

Jubilea

In het voorgaande zijn al diverse jubilea naar voren gekomen. Absolute hoogtepunten voor LTC als club waren het 10-, 25-, 50- en 75-jarig bestaan van de club. Deze jubilea gingen gepaard met de nodige festiviteiten: diners, feesten, cabaret en er waren impulsen voor vernieuwing en ledenwerving. Zo luidde in 1953 ten tijde van het 25-jarig bestaan van de club de start in van het vermaarde Van Leeuwentoernooi; in 2003 bestond de club 75 jaar en werd de stichting Blaashal actief en het eigenaarschap van het clubhuis een belangrijk onderwerp.

Van Leeuwentoernooi

Het Van Leeuwentoernooi als onderdeel van een 'satellite circuit' is een uniek toernooi voor het noorden van het land. Het is een belangrijk jaarlijks terugkerend viersterren-A-toernooi van LTC en werd naar dr. Van Leeuwen vernoemd, een oud-voorzitter van de club, die als medisch specialist aan het plaatselijk Diaconessenziekenhuis was verbonden.

In 2016 werd de 63ste editie van het Van Leeuwen-toernooi gespeeld. Deelnemers waren top 100-spelers uit Nederland, zoals Kok, Schaap, Haarhuis en Dogger, maar ook spelers uit het buitenland.¹³ De kosten van het toernooi gingen soms de spankracht van de club te boven.

Seizoensgebonden park- en banenonderhoud

Telkenjare zien we bij LTC een soort van rituele dans ontstaan, omdat een vereniging met buitenbanen aan de seizoenen is gebonden, het voorjaar staat in het teken van banen en tennispark weer (speel)gereedmaken voor de start van de competitie omstreeks 1 april; vervolgens breekt de tijd aan voor het (groot)onderhoud van gravelbanen en start het toernooiseizoen; doorlopend wordt gewerkt aan park en clubgebouw; gras- en bomen/struikenonderhoud, schilderen van gebouwen en andere klussen (netten en hekwerk bijhouden ed.). Bij LTC Emmen werd dit meestal gedaan door een groundsman, al dan niet in samenwerking met Wica/Emco/gemeente of een particuliere onderneming als Oranjewoud.

De maand oktober luidt het einde van het buiten-seizoen in, in geval van gravelbanen; deze kunnen

namelijk niet tegen vorst. Dat is precies de reden dat clubs andere baanondergrond toepassen, zoals hard- of smashcourt. In het geval van LTC Emmen wordt er in de winter een hal over vier gravelbanen heen gezet om weersinvloeden buiten te sluiten; daartoe is een stichting ingesteld. In de herfst en de winter worden bladeren van het complex verwijderd.

Eigendom grond en clubhuis

Een belangrijk punt van discussie tussen tennisclub en de gemeente is de vraag wie de eigenaar is van de grond waarop een tennispark is gevestigd en van het clubhuis en eventuele andere accommodaties. Wat hier speelt is de vraag wie financieel verantwoordelijk is voor het onderhoud van het park en clubhuis, is dat de gemeente die grond en/of faciliteiten beschikbaar stelt tegen een zekere vergoeding (erfpacht) of is dat de club? Bij LTC is dit een voortdurend punt van aandacht voor bestuur en betrokken gemeenteambtenaren en politiek verantwoordelijken. Bij LTC was dit punt sinds de jaren '70 onder de noemer 'privatisering' herhaaldelijk aan de orde gekomen. Hoogtepunt was de overdracht van de grond van het tennispark in 2003 en het clubhuis in 2005, het laatste voor een symbolisch bedrag van één euro, nadat sinds 1989 de club al het beheer en het onderhoud ervan op zich had genomen.

Slot

Dit artikel schetst de ontwikkeling van tennis als sport en de tennissport in Z.O. Drenthe, hetgeen wordt toegelicht aan de hand van de geschiedenis van de oudste club van de gemeente Emmen, i.c. LTC Emmen. De genoemde dilemma's spelen ook voor andere (sport)clubs en zijn deels terug te voeren op het oerdilemma van clubliefde (het algemeen clubbelang) versus de liefde voor de sportbeoefening zelf (eigen belang). Ze zijn in feite schijntegenstellingen, die in de dagelijkse praktijk door clubs en leden continu worden opgelost. Zo zal een wedstrijdspeler soms ook voor zijn of haar lol een balletje slaan met vrienden en/of familie. Ook kan een professional als vrijwilliger bij de club actief zijn.

Een ontwikkelingsproces stopt niet; de sport blijft zich doorontwikkelen, voorzitters, landelijke trends

Op deze luchtfoto is het tenniscomplex van LTC Emmen met een pijl aangegeven. Daaronder het zwembadcomplex. (Foto: LTC Emmen)

en ontwikkelingen en lokaal politiek verantwoorde-
lijken, zoals wethouders met hun ambtenaren spe-
len een niet-onaanzienlijke rol (zie ook noot 1!).

Noten

- 1 *Het onderstaande is een persoonlijke interpretatie van de auteur; onvermijdelijk zijn keuzes gemaakt, waar niet alle intensief betrokkenen zich in kunnen vinden of personen geheel recht worden gedaan.*
- 2 *Ik dank de volgende personen voor hun directe en indirecte hulp bij de totstandkoming van dit artikel en het verschaffen van inspiratie voor enkele gedachten: Sis Hoek, Piet Naber, Jan Swart, Hans Oude Brunink; leden van LTC als Herman Grotenhuis, Evert van der Horst, Harry Lassche, Han van de Krogt, Hans Pouw, Rob van Putten en Chantal Wouters. Last but not least waren informele gesprekjes met diverse overige personen leuk en onmisbaar.*
- 3 *Gebruikte bronnen zijn onder meer: internet dd. 27 juli 2016: notitie 110 jaar KNLTB en andere openbare publicaties; archief van LTC Emmen; krantenarchief gemeente Emmen en websites van clubs. Ik heb ook vrijelijk geput uit beschikbare informatie in diverse jubileumboekjes van de club LTC.*
- 4 *De telling verspringt steeds zo'n 15 punten: 15, 30, 45 dat later 40 werd.*
- 5 *Tevens is er sprake van Hotel Van Dalen (blijkens handgeschreven notulen); naar alle waarschijnlijkheid is er sprake van dezelfde locatie aan het huidige Noorderplein te Emmen.*
- 6 *De opening vond plaats door de burgemeester van Emmen, mr. K.H. Gaarlandt, door het hijsen van de clubvlag. De opening vond plaats in combinatie met het gerenommeerde Van Leeuwentoernooi.*
- 7 *De gemeente stelde zelfs in een persoonlijk contact met de toenmalige voorzitter als eis dat de ballotage geheel moest verdwijnen.*
- 8 *Hetzelfde zien we in Schoonebeek gebeuren. Daar ontwikkelt de NAM omstreeks 1950 voor haar werknemers een ontspanningscentrum De Boô genaamd met onder meer twee tennisbanen.*
- 9 *Zie bijvoorbeeld Gerrit van Vegchel, De metamorfose van Emmen: een sociaal-historische analyse van twintig kostbare jaren 1945-1965, Amsterdam 1995 en Sis Hoek-Beugeling, Emmen, het groote vreugdeoord, Het culturele leven in Zuidoost-Drenthe van 1850 tot 1945, Kampen 2007.*
- 10 *Dit leidde vervolgens weer tot verdere groei van sportverenigingen.*
- 11 *Informatie: internet District Drenthe en persoonlijke emails met contactpersonen.*
- 12 *De KNLTB adviseerde dat een club maximaal 100 leden per baan mocht hebben.*
- 13 *Vanwege de benodigde sponsorgelden voor het prijzengeld varieerde de naamgeving van het toernooi naar de hoofdsponsor. Zo is in 1993 bijvoorbeeld sprake van het ABN-AMRO Van Leeuwentoernooi en in 1996 van het Rabobank Van Leeuwentoernooi.*

Wie kent personen?

De redactie wil graag in contact komen met personen die namen van de personen op de foto's op de bladzijden 10 en 12 weten. Graag contact opnemen met Piet Naber: 0591-633942 of p.a.naber@home.nl.

Canon van de gemeente Emmen

Op 9 oktober 2016 verschijnt het boek *Canon van de gemeente Emmen*. Tien auteurs, Marcel Bulte, Tonko Engelsman, Sis Hoek-Beugeling, Jans Jagt, Cobi de Jonge, Ger de Leeuw, Bé Mensingh, Piet Naber, Herman Posthumus en Johan Withaar vertellen in 52 verhalen de geschiedenis van de gemeente Emmen.

Het boek is in tien tijdvakken opgedeeld, van de tijd van jagers en boeren (tot 3000 voor Chr.) tot de tijd van computers en tv (1950-2016). De 52 vensters geven in grote lijnen een samenvattende beschrijving van de geschiedenis van de gemeente Emmen. Het is de bedoeling dat de lezer wordt uitgenodigd zichzelf verder in het onderwerp te verdiepen. Zo wordt in deze bijdrage extra informatie gegeven over vondsten in het veen uit de prehistorie, Vincent van Gogh en de emigratie naar Castrolanda (Brazilië).

Vondsten in het veen

In verschillende vensters wordt ingegaan op de prehistorie, onder andere op nederzettingen, begraafgewoonten, vondsten en wegen in het veen. In 1960 ontdekte een team van veenonderzoekers van de Groninger universiteit een planken voetpad in een turfgraverij bij Bargerooosterveld. Het pad bleek te zijn aangelegd omstreeks 1500 v.C., in de midden-bronstijd, en lag dieper in het veen dan een soortgelijk pad uit de ijzertijd. Het voetpad was niet bedoeld om het veen te kunnen oversteken, maar was aangelegd om bij een plaats te komen, waar veel moerasijzererts voorkwam. Dit werd door bronstijdboeren uit de omgeving van het huidige Emmen gebruikt om ijzeren pennetjes te maken die voor het graven van brons werden gebruikt. De hoogvenen zijn altijd ontoegankelijke gebieden geweest.

Uit veel vondsten spreekt echter ontzag en angst: het zijn offers aan het veen of aan de go-

Gezicht op een deel van het voetpad, met op de achtergrond de turfgraverij. Het veenoppervlak lag vroeger veel hoger. Door de ontwatering en de verbouw van boekweit is er heel wat verdwenen. Nadat het pad in onbruik was geraakt zijn veel planken, ondanks hun bevestiging met de houten pennen, toch losgeraakt en opzij gedreven.

Twee armbanden, een halsring en een snoer barnstenen kralen uit de midden ijzertijd werden in het veen bij Nieuw-Weerdinge gevonden. De herkomst is uit Noord-Duitsland.

den en geesten die men daar aanwezig achtte. Al uit de nieuwe steentijd zijn offergaven bekend, alle doelbewust in het veen of aan de rand daarvan neergelegd: houten schijfwielen en vuurstenen bijlen. Uit de brons- en ijzertijd stammen het 'heiligdom' van Bargerooosterveld en sieraden, zoals het halssnoer van Exloërmond en de halsringen van Nieuw Weerdinge. Het meest tot de verbeelding spreken echter de veenlijken: mensen die zijn terechtgesteld voor een vergrijp of als offer werden gedood. De meeste stammen uit de eerste eeuwen van onze jaartelling.

Vincent van Gogh

Venster 27 gaat over Vincent van Gogh die in 1883 minder lang in Drenthe verbleef dan hij oorspronkelijk van plan was. Met Hoogeveen als thuisbasis trekt hij, zoals kunstschilder en vriend A.G.A. van Rappard hem had aangeraden, naar het zuidoostelijk deel van Drenthe, naar Nieuw Amsterdam en naar Zweeloo.

Ondanks de problemen was Van Gogh buitengewoon enthousiast over het ongerepte landschap van Drenthe: 'Drenthe is zoo mooi, zoo zeer

pakt het me algeheel in en voldoet mij absoluut dat ik indien ik niet voor altijd hier kon zijn, ik liever 't maar niet gezien had. Het is onbeschrijfelijk schoon.'

Van Gogh raakt bijna buiten zinnen zo prachtig vond hij het landschap met opkomend winterkoren: 'Het inrijden van het dorp was toch zoo mooi. Enorme mosdaken van huizen, stallen, schaapskooien, schuren. Hier zijn de woningen heel breed tusschen eikenboomen van een superbe brons.'

Een voor de Drentse veengronden karakteristiek onderwerp zijn de 'veenstammen'. Van Gogh: 'Gisteren teekende ik verrotte eikenwortels, zogenaamde veenstammen, zijnde eikenboomen, die misschien een eeuw onder 't veen bedolven zijn geweest waarvan nieuw veen zich gevormd heeft - bij 't uitgraven daarvan komen dan die veenstammen voor den dag. Die wortels lagen in een plas in zwarten modder. Eenige zwarten lagen in 't water waarin ze afspiegelden, eenige uitgebleekten op de zwarte vlakte. Een wit weggetje liep er langs, daarachter meer veen, roetzwart. Dan een stormachtige lucht er boven. Die plas in den modder met die verrotte wortels, 't was absoluut melankoliek en dramatisch zóóals Ruijsdael, zóóals Jules Dupre.'

Landschap met stammen van eiken, herfst 1883, inkt en potlood, 310x375, Boston, Museum of Fine Arts

Emigratie

In venster 18 wordt verteld over landbouwers die in het midden van de 19de en 20ste eeuw vanwege de vrijheid van geloof en een beter economisch perspectief emigreerden.

In 1949 kreeg het bureau van de Christelijke Emigratiecentrale en de Christelijke Boeren- en Tuindersbond van de Braziliaanse regering het verzoek de mogelijkheid te onderzoeken om

Nederlandse boeren naar dat land te emigreren. Het verzoek zou uitgroeien tot een emigratie van 50 boerengezinnen naar Brazilië. Zij namen hun huisraad en hun vee mee, maar ook hun geloof, hun humor en hun ijver. Onder deze emigranten met een sterke onderlinge band, ondanks spanningen, bevonden zich vele gezinnen uit Zuidoost-Drenthe.

In de jaren 1951 tot en met 1954 waren dat de landbouwers (tussen haakjes het aantal gezinsleden):

november 1951: Zwartemeer: Geert Leffers (11).

augustus 1952: Klazienaveen: Willem Moorlag (1); Abel Jacobus van Bentum (2); Nieuw-Amsterdam: Roelof Rabbers jr. (1); Zwartemeer: Jantienus Groenwold (2); Douwe H. Groenwold (3).

september 1952: Klazienaveen: Jan Herman Groenwold (5); weduwe Tietje Moorlag (2); Zwartemeer: Teunis Groenwold (3).

februari 1953: Erica: Johannes W. Kassies (6); Cathrienus Pals (1, landarbeider); Frederik Pals (1, landarbeider); Nieuw-Amsterdam: Joestinus Deen (7); Jacob Vos (3); Jan Vos (2); Zwartemeer: Frederik J. Wolters (8).

april 1953: Erica: Jan van der Scheer (7); Nieuw-Amsterdam; Roelof Rabbers (8); Lucas Rabbers (2).

Wie kan meer over deze emigranten uit Zuidoost-Drenthe vertellen? Gaarne contact opnemen met Piet Naber, tel. 0591-633942 of p.a.naber@home.nl.

Castrolanda:
molen en
kerk in
Hollandse
kolonie

Het bijzondere van *Canon van de gemeente Emmen* is dat de samenstellers er in zijn geslaagd om bij verschillende vensters een gedicht van een plaatselijke dichter over het onderwerp te plaatsen en een tip over een lokale bezienswaardigheid te geven. Elk venster begint met een beeld dat ergens in Zuidoost-Drenthe staat.

Het schrijven van *Canon van de gemeente Emmen* was een initiatief van de Stichting ErfgoedNetwerk Emmen. De publicatie van het boek is mogelijk gemaakt door de gemeente Emmen in het kader van Emmen Culturele Drentse Gemeente 2015/2016 'Van goede grond'.

Vanaf 10 oktober 2016 is het boek (228 bladzijden en in full-coleur) in de erkende boekhandel verkrijgbaar voor slechts € 15,00.

'Elly'

Joodse onderduikers in de gemeente Emmen in de Tweede Wereldoorlog

Uit een bewaard gebleven dagboek van Jacob Israël uit Emmen¹ blijkt dat een zekere 'Elly' in de periode 10 december 1940 tot en met 5 april 1942 in de gemeente Emmen verbleef. Haar familienaam en haar verblijfplaats zijn niet bekend. Het is goed mogelijk dat de naam 'Elly' een schuilnaam is. De zoektocht naar 'Elly' leidde ook naar de vraag: Waar vonden de (Emmer) joden tijdens de bezettingstijd een schuilplaats?

'Elly'

'Elly' wordt in het dagboek van Israël Jacobs twaalf keer genoemd. Tussen de regels door leest men Israël's sympathie voor deze actieve joodse vrouw in moeilijke dagen.

Zo wordt zij in het dagboek verschillende keren als activiste voor de Nederlandsche Zionistenbond (NZB) genoemd. Als joodse nationale beweging streefde de NZB naar een eigen land waar Joden konden wonen, leven en werken en zichzelf besturen. De voorkeur ging daarbij uit naar het Land Israël, hoewel sommigen ook open stonden voor andere gebieden. In de oorlogsjaren werd (mede) op initiatief van 'Elly' een afdeling van de NZB in Emmen opgericht. Leden van deze afdeling, onder andere Jacob Israël en 'Elly', volgden een cursus

modern Hebreeuws. Hadden zij plannen om na de Tweede Wereldoorlog naar Palestina te emigreren? Van Jacob Israël is bekend dat hij in de oorlogsjaren emigratiepapieren voor joden in Emmen heeft ingevuld. Verder haalde Jacob Israël voor de Emmer afdeling van de NZB bij joodse dorpsgenoten financiële bijdragen op.

Uit het dagboek blijkt verder dat ook familie van Jakob Israël van moederskant betrokken was bij plaatselijke afdelingen van de NZB in hun woonplaatsen.

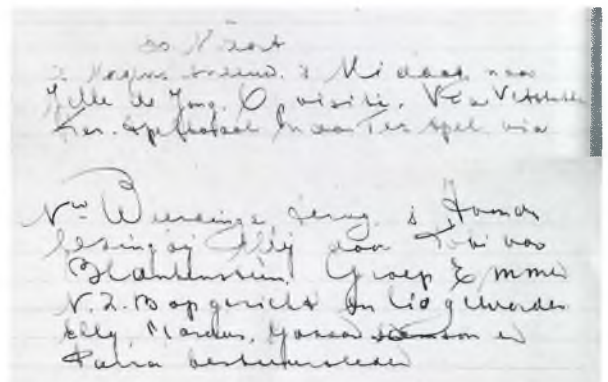
Wie was 'Elly'?

Hoewel 'Elly' in het dagboek twaalf keer wordt genoemd, wordt geen enkele keer haar familienaam of haar verblijfplaats vermeld. De naam 'Elly'

Fragment uit het dagboek van Israël Jacobs over de oprichting van de groep Emmen van de NZB met vermelding van de bestuursleden. Hij vermeldt dat hij lid is geworden. Later zal hij nog voor een bestuursfunctie worden gevraagd; dat zal hij niet doen.

'30 Maart

's Morgens sneeuw. 's Middags naar Jelle de Jong. Op visite. Via Vetstukken, Ter Apelkanaal, naar Ter Apel, via Nw. Weerdinge terug. 's Avonds lezing bij Elly door Tobi van Blankenstein. Groep Emmen N.Z.B. opgericht en lid geworden. Elly, Marcus, Gassan, Samson en Parra bestuursleden.'

Zij hielpen joodse onderduikers, vanaf links: Egbert Bos (De Opgejaagden (foto J. Bos), blz. 112), Jan Niemeijer en zijn vrouw Margien Niemeijer-IJdens (De Opgejaagden (foto fam. J. Niemeijer), blz. 99 en 100).

komt ook niet voor bij omgekomen joodse inwoners uit Emmen, noch bij hen die de oorlog hebben overleefd.

Elly Cohen

In onze zoektocht naar 'Elly' kwamen we een Elly Cohen tegen die op 11 juli 1921 in Soerabaja was geboren. Zij was een dochter van Benjamin Cohen (1891-1942) en Roosje Cohen-Van Wezel (1888-1945) en werkte als winkeljuffrouw in Haarlem, waar zij ook woonde. In december 1942 was zij volgens een politiebericht ondergedoken. Zij had 'zonder vergunning haar woonplaats' verlaten. Er is echter geen enkele relatie tussen haar en Emmen te vinden.

Esther Cohen

Een tweede naam die in verband met 'Elly' kon worden gebracht, was Esther Cohen. Zij was op 17 februari 1918 in Groningen geboren en was een dochter van Louis Cohen (1876-1938) en Frouke Goslinski (1879-1943). Op 9 maart 1938 vertrok zij vanuit Groningen naar Amsterdam. Door onder te duiken overleefde zij de oorlog. Op 9 april 1946 werd zij weer in de burgerlijke stand van Amsterdam ingeschreven, waarna zij op 4 februari 1948 met Daniël Klisser uit Rotterdam huwde. Een paar jaar later, 2 januari 1952, verhuisden zij naar Emmen, waar zij op het adres Van Selbachstraat 7 woonden. Daniël Klisser was verpleegkundige van beroep. Lang bleven zij niet in Emmen, want op 29 september 1954 emigreerde het gezin Klisser naar San Diego in Californië (Verenigde Staten). Hier over-

leed Esther Cohen op 11 maart 1994.

Of deze Esther Cohen Israël Jacobs heeft gekend, is niet bekend. Wel is duidelijk dat de familie Cohen in Groningen ook de familie van Israël Jacobs in deze stad heeft gekend. In beide families waren er sympathieën voor de NZB.

Een broer van Esther Cohen, Israël Cohen, geboren 15 januari 1911 te Groningen, zou de oorlogsjaren ook hebben overleefd.

Onderduikadressen

Ruim veertig joden die in Emmen in de oorlogsjaren woonden, overleefden de oorlog. Dankzij de publicaties van Marcel Bulte, Ab van Dien en Johan Withaar zijn van 22 joodse inwoners uit Emmen twaalf onderduikadressen bekend.² De meesten hen zaten in het onderduikershol in het Valtherbos.

Onderduikadressen

Blok, Cornelis, schip Oranjekanaal.
 Bollegraaf, Nathan, Emmen; dook vanaf december 1944 in eigen woning onder.
 Bos, Egbert, Hoofdkanaal OZ 11, Emmer-Compascuum
 Brijan, fam. Limietweg 111, Barger-Compascuum,
 Fühler, Gerardus, Dordsestraat 154, Emmen
 Ginkel, Geert van, Hoogweg 98, Emmen
 Koster synagoge, Julianastraat
 Meijer, fam., Kanaal B, Emmer-Erfscheidenveen.
 Niemeijer, Jan, Julianastraat, Emmen.
 Omvlee, fam., Zuidbarge.
 Warringa, fam., Wilhelminastraat 67, Emmen.
 Zefat, Albertus, Valthe, onderduikershol Valtherbos.

Joodse personen uit de gemeente Emmen die de oorlog hebben overleefd.³

<i>naam</i>	<i>geboortedatum en -plaats</i>	<i>huisadres</i>
Bollegraaf, Barend	02.05.1913 - Oude Pekela	Emmen, Dordsedwardsstraat 5
Bollegraaf, Hartog	19.05.1926 - Oude Pekela	Emmen, Dordsedwardsstraat 5
Bollegraaf, Salle	20.11.1886 - Hoogezand	Emmen, Dordsedwardsstraat 5
Cohen, Alfred	12.11.1925 - Leer (Dld)	Emmen, Molenstraat
Cohen, Daniël	22.01.1914 - Leer (Dld)	Emmen, Molenstraat
Cohen, Resi	23.07.1918 - Emmen	Nieuw-Amsterdam, Zijtak WZ 29
Denneboom, Betsie	13.05.1920 - Emmen	Nieuw-Amsterdam, Vaart ZZ 45
Denneboom, Carel	04.01.1928 - Emmen	Nieuw-Amsterdam, Vaart ZZ 45
Denneboom, Israël	07.02.1882 - Emmen	Nieuw-Amsterdam, Vaart ZZ 45
Denneboom, Wolf	14.02.1922 - Sleen	Nieuw-Amsterdam, Vaart NZ 45
Grobfeld, Selig	26.11.1892 - Emmen	Emmer-Compascuum, Runde ZZ 45
Grünberg, Marie	07.12.1879 - Weener (Dld)	Emmen, Molenstraat
Jacobson, Philip	03.11.1887 - Vlagtwedde	Emmen, Middenstraat 9
Jakobs, Jacob Heiman	07.03.1891 - Sleen	Emmen, Hoofdstraat 49
Kats, Rebekka	02.04.1894 - Sleen	Emmen, Hoofdstraat 49
Kats, Reina	02.04.1894 - Sleen	Nieuw-Amsterdam, Vaart ZZ 66
Kosses, Rosie	24.01.1890 - Oude Pekela	Nieuw-Amsterdam, Vaart ZZ 45
Meiboom, Salomon	28.02.1905 - Emmen	Emmen, Markt 1
Salomons, Treesjen	23,12,1892 - Denekamp	Emmen, Middenstraat 9
Samson, Benny Simon	24.10.1911 - Emmen	Nieuw-Amsterdam, Zijtak WZ 29
Stein, Kurt	22.11.1919 - Neustadtgin (D)	Emmen, Kerkhoflaan

Ook joden die niet in Emmen woonden, vonden in de gemeente Emmen een schuilplaats, bijvoorbeeld Suze Silberberg uit Dalen. Zij werd onder andere door de fam. Moorlag (Emmer-Compascuum), slager Bliede (Nieuw-Dordrecht), zuster Wesselink (Nieuw-Dordrecht) en de fam. Meester (Klaziënaven) verborgen. In het onderduikershol in het Valtherbos zaten nog: Louis (Loek) Bachrach uit Dieren en het echtpaar Gudema uit Ter-Apel.

Niet bekend

Van 21 joodse inwoners uit de gemeente Emmen die de oorlog hebben overleefd, is niet bekend, waar zij waren ondergedoken. In de lijst hieronder worden hun namen en meer gegevens vermeld.

Noten

- ¹ Bulte, Marcel, Hun namen worden niet vergeten, Beilen 2014, blz. 101-140.
- ² Dien, Ab van/Johan Withaar, De Opgejaagden, Valthe 2012.
Dien, Ab van, Van de stobbe en de bossen, Westerbork 2003.
- ³ Bulte, Hun namen, blz. 98.

Informatie:

Wie weet wie 'Elly' uit het dagboek van Israël Jacobs was? Wie heeft Esther Cohen (Van Selbachstraat 7, 1952-1954) gekend? Wie weet meer onderduikadressen van joden in de gemeente Emmen, bijvoorbeeld van de hierboven genoemde 21 personen? U kunt contact opnemen met Marcel Bulte (0591-630030) of Gerben Dijkstra (0593-541848 of gjd50@ziggo.nl).

De woning van de fam. Brijan aan de Limietweg in Barger-Compascuum (Uit: Van de stobbe en de bossen, blz. 22.

100 Jaar geleden

Mogelijk wordt dit een nieuwe rubriek in de *Kroniek*, een bloemlezing van berichten uit de *Emmer Courant* van honderd jaar geleden. De krant in die tijd zag er natuurlijk heel anders uit dan nu: dunner en zonder foto's. Wel heel veel advertenties van de middenstand en hij verscheen ook niet dagelijks, maar alleen op woensdag en zaterdag.

Het is 1916 en midden in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918). Hoewel Nederland in deze oorlog neutraal was, stonden er op de voorpagina veel oorlogsberichten. De berichten van Zuidoost-Drenthe waren onder de kop 'Plaatselijk Nieuws' gegroepeerd. Hieronder een greep uit die berichten in het derde kwartaal van 1916

3 juli 1916

Burgemeester en Wethouders der gemeente Emmen maken bekend, dat de nieuwe hulschool te Barger-Oosterveen (Smeulveenscheweg) 3 Juli a.s. zal worden geopend en zich voor toelating tot die school moeten aanmelden de kinderen, die woonachtig zijn in 't gebied hierna omschreven:

- Ten zuiden van de Verlengde Hoogeveensche Vaart: Noordelijke grens, verlengde Hoogeveensche Vaart; Westelijke grens, Hoofdwijk H; Oostelijke grens, tussen veenplaatsen 209 en 210 en 171 en 172; Zuidelijke grens, Zuidelijke grens IVe blok.
- Ten noorden van de Verlengde Hoogeveen-

sche Vaart: Noordelijke grens, Smeulveen; Westelijke grens, tusschen veenplaatsen 39 en 40 en 't verlengde daarvan; Oostelijke grens, scheiding tusschen Barger-Oosterveen en Barger-Compascuum; Zuidelijke grens, Hoogeveensche Vaart.

5 juli 1916

Ongetwijfeld zullen onze dorpsgenoten met genoegen vernemen, dat het heerenhuis met tuin der familie Van Holthe tot Echten is aangekocht door den heer J. Oosting, candidaat-notaris alhier, die het gaat bewonen. Waar het goed bij overgang in vreemde handen gevaar kon lopen aan speculatiezucht te worden opgeofferd, is het

*Het heren-
huis van
de familie
Van Holthe
tot Echten.
Later werd
op deze
plek de
witte villa
van de fam.
Oosting
gebouwd.
(Collectie
Roelof
Boelens)*

thans voor ons dorp een geruststelling, dat deze luthof als een der grootste aantrekkelijkheden voor de plaats onzer inwoning blijft bewaard.

12 juli 1916

Barger-Oosterveen 9 Juli. Hedennacht bemerkten de soldaat-kommiezen achter op Kloostermanswijk een paar smokkelaars. Niettegenstaande deze herhaald aangemaand waren te blijven staan, zetten ze het op een lopen. De kommiezen vuurden, met het gevolg, dat een der smokkelaars in 't achterhoofd doodelijk getroffen werd. De andere ontkwam. Hoewel men hem eerst niet herkende, is nu gebleken, dat de verslagene is een zekere H. Bos van Zwarte-meer, gedeserteerd soldaat. Een hoeveelheid vet en spek is in beslag genomen.

15 juli 1916

Gisteren was het voor de 4 hoogste klassen van de o.l. school een feestdag. Na lang sparen en door de milde bijdragen van de ingezetenen in staat gesteld, zou de door het onderwijzend personeel voorbereide reis naar Delfzijl via Groningen, thans plaats vinden. Opgewekt, den regen ten spijt, kwamen de kleinen gistermorgen bij de school om vandaar in optocht naar het station te vertrekken. Reeds op de reis tot Groningen, welke het meerendeel der kinderen nog nooit gemaakt had, was al heel wat te zien. De wandeling door Groningen trof niet erg gunstig, daar het juist flink regende, maar te Delfzijl gekomen, het eigenlijke doel van den tocht, was

de lucht opgeklaard en het weder uitstekend geworden. Thans kwam de attractie van den tocht. 1. een boottocht op de Eems en door de havens. Wat genoten de kinderen en wat zetten ze oogen op. Die uitgestrekte watervlakte, die groote booten, de drukte en beweging in de haven. In de verte zag men nog een Duitsche oorlogsschip voorbijstoomen. 't Was een mooie, maar ook een zeer leerzame tocht. Vermoeid maar uiterst voldaan keerden allen 's avonds terug. Vooral voor het onderwijzend personeel en de geleiders was het een zeer vermoeiende dag. Teneinde ook de laagste klassen wat te laten genieten van het bijeengebrachte bedrag zullen deze spoedig eens een dagje in het bosch hier doorbrengen, waar ze feestelijk onthaald zullen worden.

19 juli 1916

Eerste Drentsche Stoomtramweg Maatschappij. Lijnen: Hoogeveen-Nieuw-Amsterdam-Erm-Emmen-Ter Apel. Lengte in km. 60.

Overzicht der opbrengsten gedurende de maand Juni 1916.

Personenvervoer	f. 4392,03
Goederenvervoer	f. 3019,84
Diversen	f. 450,70

Totaal	f. 7862,57
Opbrengst maand Juni 1915	f. 6315,13½

Meerdere opbrengst	f. 1547,43½
Per dag km	f. 4,37
Aantal reizigers	15343
Aantal reizigers sedert 1 januari	84675.

22 juli 1916

In de dinsdag gehouden vergadering van de raad der gemeente Emmen stellen B. en W. voor den weg van Zuidbargo-Oranjedorp-Nieuw-Dordrecht voor rekening der gemeente te verharden. Getracht zal worden in plaats van de toegezegde 20 procent Rijkssubsidie 30 procent te krijgen.

22 juli 1916

Emmer-Compascuum. Het turfgraven en baggermaken is thans weer zoo goed als gedaan. Nog wel een enkele zien we hier mee bezig, maar in zijn geheel kan het toch als afgeloopen beschouwd worden. De locomobies, voor machinale baggerbereiding gebruikt, zien we dagelijks op vaartuigen het veen verlaten. De eigenlijke turfcampagne is hiermede afgeloopen. Turf en bagger zijn nu zoodanig geplaatst en opgestapeld, dat zon en wind vrij spel hebben. En verveners en schippers zien van dag tot dag verlangend uit, of de zon niet door de wolken komt breken, want hiervan hangt thans alles af. Totnogtoe heeft het er al bijzonder slecht op geweerd. Alle dagen regen en nog eens regen. Er moet dan ook nog heel wat verandering komen. Eer er in den waren zin des woords van "brand" stof sprake kan zijn.

Zoolang het gegraven en gebaggerde product niet droog is, kan het door de schippers niet worden verladen. Terwijl andere jaren de maanden Juni, Juli en Augustus druk zijn voor turfafvoer, zien we thans maar een enkel met turf geladen schip. Waar er ook anders weinig vracht te bekomen is op het oogenblik, zijn vele

Linksboven: Remise en EDS station in Emmen (Collectie Roelof Boelens)

Rechtsboven: Het station van de EDS in Emmen werd in 1909 geopend. (Collectie Roelof Boelens)

schippers gedwongen stil te liggen. Dat deze gedwongen rust hun weinig lief is, ligt voor de hand. Daar na de 3 bovengenoemde maanden al dra de aardappelcampagne in vollen gang is, is het te voorzien, dat er voor den volgenden winter weinig van de nieuwe turf zal worden verscheept. Er is echter nog een andere omstandigheid, waardoor in de veenderijen thans honderden schepen stil liggen. Deze stagnatie staat in verband met de door de regeering vastgestelde maximum-prijzen. De verveners kunnen bij de nieuwe maximum-prijzen zulke hoge prijzen bedingen, dat de schippers bezwaar maken, hiervoor te koopen. Naar we van welingelichte zijde vernemen, moet hier een vergissing in het spel zijn. Volgens onze zegsman zouden de maximumprijzen, die per duizend stuks in de bladen gepubliceerd zijn, bedoeld zijn voor 1 m^3 . Nu bevat $1\text{ m}^3 \pm 1250$ turven. De verveners kunnen alzoo, zonder buiten hun boekje te gaan, voor 1000 turven kunnen vragen, wat hun voor 1250 van regeeringswege toegedacht is.

De schippers nu willen niet laden, voordat deze prijzen gewijzigd zijn.

Er moet, naar we vernemen, dagelijks met de betrokken autoriteiten geconfereerd worden. Alleen in Nieuw-Weerdinge liggen op deze wijziging een 40-tal schippers te wachten.

26 juli 1916

Zaterdagavond werd door een tweetal personen van den Ericasche weg de hulp van dokter Had- ders alhier ingeroepen. Een hunner, een zekere D., waren namelijk een 3-tal vingers nagenoeg afgesneden. Samen dischten ze een zonderling verhaal op. Vreedzaam waren ze langs de Ericascheweg gegaan, toen ze plotseling door een zekeren B., welke daar aan het maaïen was, met een zeis waren aangevallen met het bekende noodlottige gevolg. Een onderzoek door de rijkspolitie ingesteld moet echter een heel ander resultaat hebben opgeleverd. D. met zijn kame- raad kwamen van Emmen om een paspoort aan te vragen en hadden beiden de noodige offers aan Bacchus gebracht, waardoor zij blijkbaar in een heldhaftige vechtlustige stemming kwamen. Ze zagen B., een oppassende jongeman, aan den weg bezig te maaïen. Plotseling herinnerde D. zich nog een soort kwestie, welke nog van vroeger tusschen hen bestond en met zijn ka- meraad stooft hij op B. af, om die kwestie thans eens op te lossen. B. vond het verstandiger de wijk te nemen, doch werd tot op het erf door zijn vervolgers nagezeten. Om zich te verweren sloeg B. met de zeis van zich af, met het gevolg dat D. ernstig aan de vingers gewond werd. De beide heeren vonden het toen maar beter te verdwijnen.

29 juli 1916

ROSWINKEL. Onze school is herbouwd en zoodanig veranderd, dat men uit de nieuwe school de oude school niet meer herkent. Dit

heugelijk feit zal met een schoolfeest gevierd worden en wel in 't laatst van Aug. of begin Sept. a.s. Behalve het onderwijzend personeel zal dit worden uitgevoerd door een commis- sie bestaande uit de heeren J. Boesjes, K. Ro- zeboom, J. Koning, A. Geers, J. Brunink, H. Bloeming, J. Riengs en J. Kuiper voor Ros- winkel, G. Katuin en G. Ros voor Oude Schut- ting en H. Kuiper en A. Santing voor 't Leege.

12 augustus 1916

EMMEN. De locomobiel voor de electrische centrale, welk gevaarte maar even 15000 KG weegt, wordt met behulp van lier en andere krachtwerktuigen geleidelijk naar de plaats van oprichting, op het perceel van den heer Joh. Horring aan het Derkssteegje, vervoerd. Men denkt morgen de machine ter plaatse te krijgen.

19 augustus 1916

WEERDINGE. Het aantrekkingspunt van ons dorp voor vreemdelingen is de alom bekende beuk aan 't Steegjeshek. Bijna dagelijks draaien fietsen het nauwe steegje in; de berijders of berijdsters stappen af en in 't volgend oogenblik staan ze in stille bewondering opwaarts te kijken door de don- kere takken- en bladerenmassa naar den top van het majestueuze natuurwonder. Op manshoogte heeft de reuzenstam een omtrek van 4,25 M. Tot hoog naar den top draagt hij de voorletters der namen van stoute klimmers, die op deze wijze hun heldendaden voor de vergetelheid hebben trachten te bewaren. De schattingen van zijn ouderdom vallen tusschen de 300 en 600 jaren.

Palmslag Emmen.
 Notaris WEIJS zal
Woensdag 23 Aug. 1916,
 voormiddags 10 uur, in 't Hôtel
 WIELENS te Emmen, bij palmslag
publiek verkoopen:
 I. Voor den Heer J. OOSTING
 aldaar.

**Een Heeren-
 woonhuis,**
 met tuin en schuurtje op prachtige
 stand, tegenover het Postkantoor, aan
 de Hoofdstraat te Emmen, ter opper-
 vlakte van 0.13.14 h.a. thans nog be-
 woond door den eigenaar, te aan-
 vaarden omstreeks 15 Sept. a.s.
 Ingezet op f 8050.

II. Voor Familie VAN HOLTHE
 TOT ECHTEN en OOSTING.

Een perceel Groenland,
 in het Bargermeer, groot 1.13.50 h.a.
 in huur bij ANDRIES BOER, en te
 aanvaarden 1 Nov. a.s.
 Ingezet op f 1250.
 Nadere inlichtingen geeft ook
 notaris H. J. OOSTING te Emmen.

*Advertentie
 betreffende
 de ver-
 koop van
 een pand
 tegenover
 het post-
 kantoor
 (het latere
 Oosting
 instituut?).*

terij en een van de Achterstad uit door het bos. Een adres zal gericht worden naar Ged. Staten om de omgeving van het hunebed door nieuwe aanplanting te verfraaien en een naar de n.v. de Emmerdennen om te verkrijgen dat de kiosk gedurende een bepaalde tijd van het jaar verplicht opengesteld wordt. Tevens zal verzocht worden om een drinkwaterput in het bosch te maken. Tenslotte werd besloten om een premie van f 5 te stellen op het bekeuren, zoodat er een veroordeling volgt, van hen, die de banken vernielen.

9 september 1916

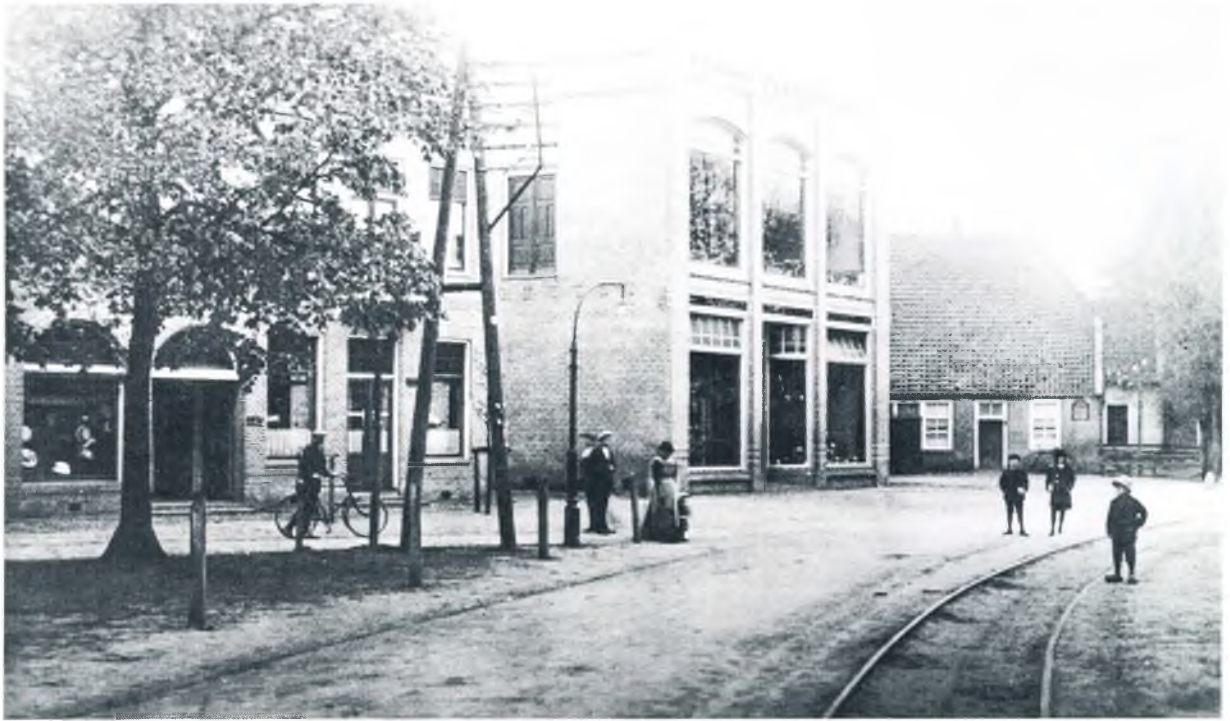
Zoo langzamerhand krijgt Emmen ook zijn winkelpaleizen. Het grootste, dat tot nu toe in onze plaats staat, werd dezer dagen in gebruik genomen en wel als rijwielen- en motorenmagazijn. De heer J. Thedinga, welke reeds jarenlang een drukke rijwielen- en motorenzaak alhier dreef, heeft in compagnonschap met den heer A. Lamberts onder de firma J. Thedinga en Co. een groot nieuw gebouw aan de markt voor dit doel laten optrekken. De keurige, royaal uitgevoerde winkelbehuizing, werd ontworpen en gebouwd door den heer G. Lamberts, bouwkundige te Noordbarge en mag als sieraad voor onze plaats gelden. De groote ruime winkel met een paar groote etalagekasten is nog niet geheel afgewerkt en gereed. Boven den winkel is een groot magazijn voor nieuwe artikelen en daarachter een ruime bergplaats voor oude onderdeelen. De werkplaats voor het maken van rijwielen is niet minder dan 8 bij 16 meter groot, terwijl daarnaast een reparatie-werkplaats voor motoren en auto's ligt, tevens autogarage, welke een oppervlakte van 4 bij 16 meter beslaat. Beide werkplaatsen, door tal van ramen en door een daklantaarn helder verlicht en voorzien van cementvloeren, maken een aangename en practischen indruk.

9 september 1916

WEERDINGE. In den afgelopen nacht is er inbraak met diefstal gepleegd in de stoomzuivelfabriek. De dieven hebben een buitendeurtje geforceerd, het slot van de kelderdeur met een beitel geopend en uit den kelder een geldkistje weggenomen, waarin zich ongeveer f 1000

2 september 1916

EMMEN. Dinsdagavond werd in het hotel Van Dalen alhier de algemeene vergadering van de vereeniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer gehouden. Na lezing en vaststelling van de notulen der vorige algemeene vergadering was aan de orde de rekening en verantwoording van den penningmeester. De rekening, nagezien door de heeren Tonkens en Van Riel, werd volkomen in orde bevonden. Ontvangen was f 102 en uitgegeven f 82,91, zoodat het voordelig saldo was f 19,29. Tot bestuursleden werden herkozen de heeren D. Boersma, M.D. van Otterloo en J. Schirring. Besloten werd tot aanleg van nieuw paden. Een pad zal gelegd worden van het Zandmeer naar den nieuwen straatweg, een van het Haantjebak door de nieuwe aanleg in de richting van de Exportslach-

*Een foto van het rijwielen- en motoren-
magazijn en later de garage van
Thedinga. (Collectie Roelof Boelens)*

bevond. Toen het personeel vanmorgen op de fabriek kwam en den diefstal ontdekte, is er terstond aangifte gedaan bij onze gemeentelijke dienaar van politie welke met de rijksveldwacht te Emmen een uitgebreid onderzoek instelde, waarbij de politiehond van den heer R. Meijer, slager te Emmen, belangrijke diensten bewees. Al spoedig werd de 18-jarige Rinke A. alhier, die zich naar Emmen begeven had, en de 19-jarige Hendrik L. te Nieuw-Weerdinge gearresteerd als verdacht van de zaak. Beiden vielen al heel spoedig door de korf en legden een volledige bekentenis af. L. had ruim f 600 even onder den grond in het ouderlijk schuurtje verborgen, A. had ongeveer f 300 in de "doorrid" van het ouderlijk café verstopt. Het geldkistje hadden zij in een stuk groenland begraven. Ook oefenden

deze beide dieven druk den smokkelhandel uit.

27 september 1916

Zaterdagavond werd hier gevankelijk binnengebracht een zekere H. v. W., welke te Nieuw-Amsterdam bij het huis van den heer Visscher een fiets had weggenomen, welke te Zwolle in beslag genomen werd.

30 september 1916

Hendrik O. te Westenesch wordt beschuldigd dat hij aldaar op 30 juni Jan Evenhuis heeft beledigd door dezen het woord "gauwdief" toe te voegen. Beklaagde zegt, dat hij met Evenhuis woorden had, hij is driftig geworden en heeft toen in drift Evenhuis de belediging toegevoegd, doch deze had hem ook geen lieve woordjes toegevoegd. Na het hooren van de getuigen J. Evenhuis en J. Brinks acht het O. M. het ten laste gelegde bewezen en eischt f 5 boete of 10 dagen hechtenis.

Reacties op de brief van 1866

De adreszijde
van de brief
uit 1877

Bij het artikel in de vorige *Kroniek* over de brief uit 1866 van Johann Heinrich Robben aan de generaal plaatsten we het verzoek van de schrijver Horst Bechtluft om meer informatie over nakomelingen van bovengenoemde Johann Heinrich Robben.

Van Jaap Huizing ontvingen we een kopie van een brief uit 1877, waarin Johann Heinrich Robben, wonende te Barger-Oosterveld, solliciteert naar de functie van veldwachter van Noord- en Zuidbarger. De brief is opgesteld in heel gebrekkig Nederlands. Het is niet bekend of deze Johann Heinrich Robben de baan heeft gekregen.

De brief uit 1877, waarin Johann Heinrich Robben solliciteert naar de betrekking van veldwachter.

Volgens Horst Bechtluft bevestigt de brief wel dat Robben elf jaar daarvoor een betrekking

Edle, Heeren, Volmachten

Ik hebbe vernomen dat gij gesonnen bennen om een onbesolten Veldwachter en opsigter ower Nordbarger en Sudbarger merk willen stellen. So uwe edle mij dartoe willen stemmen, ik sta U te dienste en bereit alle plegten genauw te verfullen.

Na(?) dat ik hir in de marke ben war het meeste oppassen nodig is, ok wel zchrijfelike meldingen kan opstellen, ok egenar en ingeseten, en hebbe ok seven jaar dem Konig van Hanovers sonder straffe gedint en noch mijn leven ben nit bestraft.

So edle Heeren en het Hof van onse marke mijne melding vor goed fint, dan zchrift nog een paar letters teroeg, so sol ik tot u komen en dan meen dinst besondere de marke besch... digen genauw nasin

Met hochachtung Groete ik

Uwe Dierb. Diener

Bargeroosterveld 22 Februar 1877

Johann Heinrich Robben

op een laag niveau binnen de organisatie van het dorp Lindloh had (als zgn. 'Frohne') en zo 'sevenjar dem Konig van Hanover' gediend had. Daar verwijst hij ook naar in zijn brief van 1866 aan de generaal.

Vitreiking Buiskooltrofee

De Drentse vereniging 't Aol Volk' in Emmen reikt periodiek een trofee uit aan een persoon of een groep personen uit Zuidoost-Drenthe, die zich inzet voor het behoud van de Drentse cultuur of op dit gebied een bijzondere presentatie geleverd heeft of nog doet.

De trofee is genoemd naar de medeoprichter van deze vereniging, H.T. Buiskool, en draagt dan ook zijn naam: de H.T. Buiskooltrofee.

Dit jaar viel onze 'Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe' de eer te beurt deze trofee in ontvangst te mogen nemen. Dat gebeurde tijdens de algemene ledenvergadering van 't Aol Volk op 29 juni jl.

De trofee, bestaande uit een glazen plaquette met daarop een beeltenis van Buiskool en een oorkonde, werd uitgereikt door Cor de Vries, de voorzitter van 't Aol Volk.

In zijn toespraak vertelde hij dat de trofee tot nu

toe altijd is uitgereikt aan personen en nu voor het eerst naar een vereniging gaat. Hij maakte een vergelijking tussen de persoon Buiskool en de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Buiskool was sterk geïnteresseerd in de geschiedenis van Zuidoost-Drenthe en schreef daarover veel artikelen in bladen en tijdschriften. Ook schreef hij boeken over dit onderwerp. Het doel van de vereniging is het behartigen en beschermen van historische waarden in Zuidoost-Drenthe en in het algemeen in Emmen. Dus er is veel overeenstemming. Cor de Vries zei, dat hij tijdens bijeenkomsten vaak mensen van de his-

*Links: De Buiskooltrofee: een glazen plaat met daarin gegraveerd de beeltenis van H.T. Buiskool.
(Foto Piet Naber)*

*Rechts: De oorkonde behorende bij de trofee.
(Foto Piet Naber)*

torische vereniging tegenkomt en dat die altijd enthousiast en betrokken zijn, kennis van zaken hebben en dat willen overdragen en vastleggen. Dat zou de heer Buiskool erg hebben aange- trokken; hij deed het tenslotte zelf ook. De voorzitter van onze vereniging, Peter Kraan, bedankte de voorzitter van 't Aol Volk voor de lovende woorden en voor de trofee. De secretaris van de historische vereniging, Henk Jeurink, vertelde aansluitend daarop met behulp van een powerpoint presentatie iets over de bezigheden van onze vereniging.

*De voorzitters van beide verenigingen:
Cor de Vries (l) en Peter Kraan (r).
(Foto Piet Naber)*

*Onze voorzitter Peter Kraan en de secretaris van
't Aol Volk Albertje Steensma laten de trofee zien.
(Foto Watze Steensma)*

*Secretaris Henk Jeurink en Albertje Steensma
met de oorkonde
(Foto Watze Steensma)*

Open Monumenten Dag 2016

Activiteiten op: zaterdag 10 september 2016

Thema: 'Iconen en Symbolen'

Op zaterdag 10 september is de HV Zuidoost Drenthe van 10.00-17.00 uur te vinden in de caf tent op het 'Erfgoedplein' bij de ingang van de voormalige diertuin. Het erfgoedveld uit onze gemeente richt voor deze gelegenheid ook een Pop-Up Museum in. Er zijn stukken te bewonderen uit het Drents Museum, die vroeger in de Oudheidkamer hebben gestaan. Maar u treft ook de mooiste stukken uit de collecties van de Emmense musea en historische verenigingen aan. Tevens is er een doorlopend programma met allerlei erfgoedzaken en informatiekramen.

Vanaf het Erfgoedplein start om 13.30 uur een stadswandeling, die onder deskundige begeleiding van de Emmer architecten Hendrik F. Klinkhamer en Kor Steenberg, langs panden, zoals het Hospershuis, de villa Zegering Hadders, door de Oranjebuurt, langs villa Anna Jacoba, de Stationsstraat, Boslaan 3 en tot slot langs enkele panden in de Hoofdstraat zal voeren. U kunt zich aanmelden bij: p.kraan@emmen.nl of 0591-685530.

*De route
voert onder
andere langs
deze panden.
(Foto Piet
Naber)*

Er zijn ook andere deelnemers aan Open Monumentendag die hun deuren open zetten om u kennis te laten nemen van de gebouwen en hun historie. Deze panden zijn op eigen gelegenheid te bezoeken tussen 10.00-16.00 uur. Deelnemers zijn herkenbaar aan de 'nieuwe vlaggen' van Open Monumentendag.

- de Ned. Herv. Kapel, Kapelstraat 63, Emmen (toelichting bouwgeschiedenis en orgelbespeling)
- Synagoge, Julianastraat 21, Emmen (geschiedenis gebouw en van de joodse gemeenschap)
- Loge 't Schienvat, Klepel 1, Emmen (geschiedenis vrijmetselaren in Emmen)

Molens:

- molen Zeldenrust	Oranjekanaal nz 7	Zuidbarge
- molen De Heidebloem	Verl. Vaart zz 87	Erica
- molen Nooitgedacht	Industrieweg 15	Veenoord
- molen De Hondsrug	IJsspoorweg 33	Weerdinge
- molen Grenszicht	Hoofdkanaal wz 109	Emmer-Compascuum

In het onderkomen op het Erfgoedplein zal door onze secretaris Henk Jeurink een toelichting worden gegeven omtrent hetgeen onze bijna 25-jarige vereniging zoal onderneemt op het gebied van de historie van Zuidoost-Drenthe. Daarvoor werd aan ons in juli 2016 de H.T. Buiskool-trofee door de vereniging 't Aol Volk uitgereikt.

Verenigingsnieuws

Op zaterdag 2 juli 2016 namen ruim 25 mensen deel aan de fietstocht vanuit Zwartemeer door het Emsland. Herman Lübbers van de Stichting Cultuur-Historisch Zwartemeer had een mooie route uitgezet. Onderweg wist hij veel te vertellen over de bezochte bezienswaardigheden. De grensstreek is niet alleen landschappelijk de moeite waard, maar ook haar geschiedenis is dat. We bezochten enkele Gedänkstätte van de voormalige Emslandkampen. Ook de korte lezing over de middeleeuwse randveenontginning Versen door Ludwig Mühlentadt was erg boeiend. Warm gegeten werd bij Ferien- en Freizeithof Meutstege in Hebel. Zo nu en dan schuilden we onder een boom of in een bushokje, maar dat mocht de pret niet drukken. We kunnen terugzien op een geslaagde dag. Daarvoor willen we Herman Lübbers nogmaals van harte danken.

Herman Lübbers is tijdens de fietstocht aan het vertellen.

Zaterdag 23 juli 2016 kon de HV 'Nei-Schoonebeek' ruim 50 deelnemers begroeten voor hun jaarlijks terugkerende fietsroute naar enkele Emslandkampen en Kunst. Het weer was uitstekend. De deelnemers ontvingen een folder van deze indrukwekkende en landschappelijk fraaie route. Liefhebbers kunnen deze folder op hun website: www.histvernei-schoonebeek.nl downloaden. André Lamberts en zijn mede-organisatoren worden eveneens bedankt.

Linksboven: De eerste molen in Weerdinge werd in 1863 gebouwd. Van 1916 tot 1931 was de molen in bezit van W.T. ten Brink. (Uit: Stuulen, H. e.a., Weerdinge in woord en beeld, Weerdinge 1987, blz. 77)

Rechtsboven: De molen Grenszicht in Emmer-Compascuum (Uit: Historische Werkgroep Emmer-Compascuum, Van veenhuisje tot dorpspaleis, Emmer-Compascuum 2015).

Foto voorzijde: De molen Zeldenrust in Zuidbargte. Oorspronkelijk stond deze in Emmen. In verband met de aanleg van het Oranjekanaal werd de molen in 1857 verplaatst. (Collectie Brands)

De afgebeelde molens zijn op de Open Monumentendag, 7 september 2016, te bezichtigen (zie blz. 27)

Op een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker staan afgebeeld bij Weerdinge: 'Landweg in Drenthe' van A.M. Gorter (1866-1933); bij Roswinkel: 'De kerk bij Roswinkel' van J. van Ravenswaay (1789-1869); bij Emmen: 'Kerk te Emmen' van J. Reijnders (1823-1889); bij Schoonebeek: 'Boerenerf in Pad- en Vlieghuis bij Oud-Schoonebeek', tekening van H.W. Jansen (1855-1908).

